

ЖІНОЧИЙ ВОЄННИЙ ЩОДЕННИК: ПРОБЛЕМАТИКА, ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ**WOMEN'S WAR DIARY: ISSUES, GENRE FEATURES****Герасименко Н.В.,***orcid.org/0000-0003-3095-9434**кандидат філологічних наук,**старший науковий співробітник відділу української літератури ХХ ст.**та сучасного літературного процесу**Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка Національної академії наук України***Кулінська Я.І.,***orcid.org/0000-0002-8160-3203**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри мовної підготовки**Національного медичного університету імені О.О. Богомольця*

Стаття присвячена жанру сучасного щоденника, зокрема жіночому воєнному щоденнику. У фокусі дослідження – видання, в яких закарбовано екзистенційний досвід наших сучасниць під час переламних подій новітньої вітчизняної історії – Революції Гідності та російсько-української війни, викладений ними самими. Науковці опрацювали жіночі щоденники обох етапів – революції й проведення АТО-ООС та написані після повномасштабного вторгнення, проаналізували їхні змістові доміанти й характер, простежили розгортання тем і трансформації, з'ясували особливості структури авторських записів і охарактеризували їх. Зазначено, що усі загальні вимоги, притаманні класичному щоденниковому жанру, як-от: щоденна фіксація актуальних подій, викладена від першої особи у хронологічній послідовності, з обов'язковим датуванням подій в усіх діаристок – дотримані. Окрім того, дослідниці провели зіставний аналіз щоденникових текстів, вирізнили спільні ознаки, притаманні авторкам, зокрема: надмірна емоційна складова записів, психологізм, щирість та відвертість, використання яскравої образності, численних поетичних рефлексій, та ін. Звернули увагу дослідниці і на частину записів зі складною, комбінованою структурою, притаманні деяким жіночим щоденникам: до традиційного датованого запису додано пізніший розлогий коментар, така форма наближає ці тексти до мемуарів. У висновках зазначено про те, що проаналізовані жіночі видання належать до різновиду так званого щоденника-свідчення, а тому розлого зафіксовані суспільні й приватні події, настрої та вчинки періоду 2014–2022 рр., можуть справді слугувати документами, на підставі яких і сформується повне уявлення про знакові події новітньої української історії – Революцію Гідності та два етапи розгортання російсько-української війни.

Ключові слова: документальна література, свідчення, воєнний досвід, самотерапія, Марія Матіос, Любов Долик, Ірен Роздобудько.

The article is devoted to the genre of the modern diary, in particular the women's military diary. The focus of the research is on the publications in which the existential experience of our contemporaries during the turning points of recent national history – the Revolution of Dignity and the Russian-Ukrainian war – was recorded by them. The scientists studied the women's diaries of both stages – the revolution and the implementation of the ATO-UOS and written after the full-scale invasion, analyzed their content dominants and character, traced the development of themes and transformations, found out the peculiarities of the structure of the author's records and characterized them. It is noted that all the general requirements inherent in the classic diary genre, such as: daily recording of current events, presented from the first person in chronological order, with mandatory dating of events in all diarists – are met. In addition, the researchers conducted a comparative analysis of the diary texts, identified common features characteristic of female authors, in particular: an excessive emotional component of the entries, psychologism, sincerity and frankness, the use of vivid imagery, numerous poetic reflections, etc. The researcher also drew attention to some of the entries with a complex, combined structure, characteristic of some women's diaries: a later lengthy comment was added to the traditional dated entry, this form brings these texts closer to memoirs. The conclusions indicate that the analyzed women's editions belong to the type of so-called diary-testimony, and therefore the various recorded public and private events, moods and actions of the period 2014–2022 can really serve as documents, on the basis of which a complete picture will be formed about the significant events of recent Ukrainian history – the Revolution of Dignity and the two stages of the unfolding of the Russian-Ukrainian war.

Key words: documentary literature, testimony, military experience, self-therapy, Maria Matios, Lyubov Dolyk, Irene Rozdobudko.

Постановка проблеми. Жанром, який здійснив триумфальне повернення з незаслуженого маргінесу у вітчизняному літературознавстві останніх десятиліть, звісно, є щоденник. Після початку російської агресії на Сході України, він став чи не найзатребуванішим жанром. Свої враження, думки й припущення, а також свою

участь у подіях новітньої історії квапилися засвідчити і безпосередньо учасники, бійці АТО, і опосередковано причетні – волонтери, журналісти та ін. Тож ніша сучасного книговидання істотно пожвавилася й наповнилася новими іменами й новими виданнями документальної літератури. Серед найвідоміших щоденни-

ків періоду 2014–2022 рр. «Військовий щоденник (2014–2015)» (2019) Олександра Мамалуя, «Танець смерті. Щоденник добровольця батальйону “Донбас”» (2020) Ігоря Михайлишина, «Гловайський щоденник» (2020) Романа Зіненка, «72. Записки комбата» Вдовиченка та ін.

Першим жанром, який повноцінно увійшов в обіг після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р., так само став щоденник. Про свої рефлексії розповідали і фронтовики, приміром, «Літопис» (2022) Олександра Хоменка, «Вогневий вал» (2022) Олега Бородея й звичайні, пересічні українці в тилу, як-от «Щоденник агресії» (2022) Андрія Куркова та ін.

У масиві опублікованих щоденників двох етапів яскраво та змістовно увиразнилося явище жіночого щоденника: серед найвідоміших друкованих видань згадаймо «Приватний щоденник. Майдан. Війна...» (2015) Марії Матіос, «Нотатки на полях війни» (2022) Любові Долик, «Райські яблучка» (2023) Ірен Роздобудько та ін.

Однак, попри численність презентованих щоденників, авторами яких виступали жінки, ці тексти об'єктом літературознавчого інтересу ставали, на жаль, епізодично, зазвичай у разових наукових студіях чи побіжних журналістських оглядах.

Комплексних літературознавчих досліджень, присвячених проблематиці жіночих щоденників, аналізу жанрових особливостей – відверто бракує. Тож актуальність та нагальність нашої роботи не викликає сумнівів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За теоретично-методологічну основу нашої роботи беремо ґрунтовні праці Марії Голашевської [23], Дмитра Затонського [9], Ганни Мережинської [12], Тетяни Бовсунівської [1], присвячені проблемі жанрової природи щоденника, з'ясуванні його самостійності серед жанрової ієрархії документальної літератури.

Окрім цього, залучаємо аналітичні фахові дослідження сучасних науковців, передовсім «Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи» Олександра Галича [4; 5], «Мемуарно-автобіографічна проза ХХ століття: українська візія» Тетяни Черкашиної [19], наукові розвідки Леніє Таймазової [17] та ін., які так само розглядають генезу жанру, його модифікації та місце й взаємовідносини з іншими жанрами: здебільшого йдеться про жанр щоденника не як про самостійний, а як про один із головних (разом із біографією та автобіографією) жанрів мемуаристики.

Також вагомою складовою нашої роботи є фахові студії літературознавців, які спеціалізу-

ються на дослідженні сучасного літературного процесу й зокрема на воєнній літературі. Це, передовсім, наукові розвідки Ніни Головченко [7], Оксани Пухонської [13], Марини Рябенко [16] та ін. Питання проблематики та жанрово-художніх модифікацій щоденникового жанру порушували у своїх інших роботах і ми теж [6; 10; 24].

Об'єкт нашого наукового зацікавлення прямо зумовлює і методи дослідження, якими ми оперуватимемо. Передовсім, це історико-біографічний, оскільки у записах зазвичай відбивається екзистенційний/екстремальний досвід наратора, найбільш значущі події зі щойно пережитого, які хочеться закарбувати на сторінках щоденника; обов'язковими методами є порівняльно-історичний, порівняльно-типологічний та зіставний, адже для вичленування подібних/відмінних рис, з'ясування традиційних і набутих ознак необхідно здійснити порівняльний аналіз зі аналогічними виданнями, але попередніх років. Важливими для нас є також і елементи герменевтичного та інтертекстуального аналізу, оскільки є потреба віднайти, виокремити та відчитати різні рівні подання інформації, відкриті й імпліцитні сенси та ін.

У нашій роботі ми оперуватимемо традиційним визначенням щоденника, що його пропонує вітчизняний «Лексикон загального і порівняльного літературознавства» під загальною редакцією А. Волкова, О. Бойченка та ін. У ньому щоденник потрактовано як «хронологічні, здебільшого датовані, записи від першої особи подій з життя того, хто робить ці записи та роздуми з приводу цих подій» [3].

Таке розуміння жанру перегукується з польським Словником літературознавчих термінів, де щоденник подано як «автобіографічний літературний жанр, у якому автор описує події з власного життя» [22]. Його специфіку польські колеги вбачають у тому, що він «представляє записані актуальні події в хронологічному порядку. Тому він не має заздалегідь визначеного плану композиції. Нотатки, що містяться в ньому, можуть мати різний характер і можуть обмежуватися простим записом фактів або мати форму розширених коментарів» [22].

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – опрацювати щоденники, авторами яких є жінки, визначити та проаналізувати жанрові особливості цих текстів, попередньо класифікувати видання, додати поняття жіночого щоденника у загальний контекст досліджень щоденникового жанру.

Матеріалом дослідження є щоденники «Приватний щоденник. Майдан. Війна...» (2015)

М. Матіос, «Нотатки на полях війни» (2022)
Л. Долик, «Райські яблучка» (2023) І. Роздобудько.

Виклад основного матеріалу.

Структурно й тематично «Приватний щоденник...» М. Матіос поділяється на два масштабні рівні: зовнішньо-політичний й внутрішньо-приватний. Перший охоплює значущі події, які ввійдуть в новітню історію українського народу, або ж такі, що послугували каталізаторами інших значущих політичних подій. До таких безперечно належать силовий розгін студентів на Майдані 30 листопада 2013 року і початок Революції Гідності, основні етапи її розгортання з героїчними (опір силовикам на їхні намагання зачистити Майдан) та кривавими (викрадення протестувальників, пожежа у Будинку Профспілок, розстріл мітингарів) сторінками, а також події, що сталися після Революції – анексія Криму, початок російсько-української війни.

Так само широко, як і політична площина, у записках Матіос представлена й інша площина – внутрішньо-приватна, умовно ми так само можемо розділити її на приватно-родинну й приватно-професійну проблематику.

Сімейна тема розгортається у письменниці здебільшого у розповідях про її давній рід, різні покоління Матіосів (найчастіше згадується бабуся Гафії, мама-вдовиця й батька, рідних братів) та бувальщини, пов'язані з ними, зрештою описує родинне дерево, яке розвивається й міцніє, по-материнському пишається ним: «На днях Матіосів побільшало: мій племінник Артем сьогодні привів невісточку Альону. І нас Матіосів, тепер – 86» [11, с. 275]. У цих розповідях відчується і турбота про рідних, і туга за батьком, який відійшов у засвіти, та й авторка постає у несподіваному образі малого дівчати-татової доньки: «Татова присутність іще така реальна, що, здається, на відстані руки... Ось ще бачу його на нашому подвір'ї – а вже літнє сонце зігріває лиш квіти під парканом, які він так любив. І тоді я думаю, що тремтливе сонячне марево над нашою батьківською хатою – то татова заступницька рука над усіма нами, хто його пам'ятає...» [11, с. 250].

Мала батьківщина письменниці, село Розтоки, не просто присутні в її розповідях, вони стали назавжди еталоном моральних чеснот і життєвих цінностей, визначають правильність поведінки в екзистенційних ситуаціях, байдуже йдеться про Україну чи Європу: «А ви знаєте, що козак Михайло Гаврилюк, над яким збиткувався Беркут, – мій земляк?! Із Хотина. Михайловий син після вражаючого відео про батька надіслав йому смс: «Тату, я пишаюся тобою. Сказано,

буковинці» [11, с. 108] чи «Днями путін щось там казав про «наших українських товарищів». Навіть у моєму селі в такому разі плюються знаменитим російським «Гамбовський вовк тобі товариш!» [11, с. 175].

Широко презентована у щоденнику Матіос і професійна діяльність письменниці. У записках часто йдеться про книжкові виставки, презентації нових видань, постановку п'єс за романами М. Матіос, закордонні поїздки й представлення там нашої держави. Однією з провідних тем, що її порушує авторка у своїх записках, є роль культури як консолідуючого чинника в становленні держави. На думку письменниці, багатьох проблем можна було би уникнути, якби центральна влада приділяла достатньо уваги саме освітньо-культурницькій сфері. Ось, скажімо, діалог з місцевими жінками після прем'єри спектаклю «Нація» у Кременній: «... Не скриваєм – мы поддерживали «сепаров», помогали им. Но этот спектакль заставил посмотреть по-другому о событиях на западной. Надо было приезжать к нам раньше, может, и теперь все по-другому было бы у нас. А то к нам ездил только «Лесоповал» [11, с. 309].

Природа нотаток «Приватного щоденника...» Матіос – неоднорідна. Здебільшого – короткі, датовані записи, відтворені у текстовому варіанті з електронного, тобто з Фейсбуку, зі вказаним джерелом (традиційні записи одразу після події). Однак є й інші повідомлення, синтетичні, ускладнені структурно: до короткого повідомлення (традиційної новини) додано ширший коментар, часто іншим шрифтом, або з позначкою P.S., що може свідчити про пізніший час його написання.

Схожа структура записів й у «Райських яблучках» І. Роздобудько. Її щоденник – це спроба закарбувати не так події, як відчуття початку війни. Бо, як зазначає сама письменниця: «Часом відтворити відчуття складніше, ніж написати сотню рядків, присвячених подіям. Але відчуття, як на мене, важливіші: слова й події забуваються – відчуття лишаються з тобою до кінця днів» [15, с. 14].

Записи Роздобудько стосуються перших місяців повномасштабного вторгнення РФ тобто з 24 лютого 2022 р. до 2-го квітня 2022. У них – докладно описано життя столиці, тоді за Києвом – чи вистоїть – спостерігала не тільки вся Україна, а й увесь світ. У нотатках – весь спектр емоцій цивільної людини, у чий розмірені й розплановані життя раптово увірвалася війна: розгубленість, страх за родину й перед невідомістю, ненависть до ворога й подальша огида до нього, віра в народ, у ЗСУ та в обов'язкову перемогу над окупантами; і прикмети нової реальності: черги до

магазинів, пильнування вулиць районів від ймовірних диверсантів, ракетні атаки тощо.

Щоденникові записи Роздобудько цілком можна назвати «київським текстом», оскільки в них широко прозирає міська топоніміка: з назвами районів, їхніми історіями й особливостями, що про них знають здебільшого кияни. Цікаво, що в епілозі до книжки згадано ще одну письменницю-киянку Ірен Немировську, авторку роману «Французька сюїта», яка загинула під час Другої світової в газовій камері Освенциму в серпні 1942. Свій роман вона писала з перших днів окупації Франції, її поведінка стала для української колеги своєрідним взірцем і керунком дій.

Нотатки Роздобудько гетерогенні: є традиційна фіксація з календарним датуванням одразу після події, а є складні – так само, як і в Матіос: до лаконічного повідомлення додано коментар (часто іншим шрифтом) або ж запис складається з двох частин – безпосередньої новини й тексту з позначкою P.S., а в ньому викладено фінал чи результат події/новини. Така гібридна природа щоденникових записів на перший погляд наближає їх до мемуарів, однією з головних ознак яких є ретроспективність. Однак у випадку щоденникових записів Матіос і Роздобудько таке авторське подання інформації швидше засвідчує бажання надати описуваним подіям повноти й завершеності, для діаристок – це все теперішній продовжений час із відповідними емоційними рефлексіями. Тому й реципієнт сприймає ці події такими, які щойно відбулися, а не в минулому чи реконструйованими з пам'яті. Спричинити таку часову гібридність могло й те, що спершу авторки вели мережеві ФБ-щоденники і первинні лаконічні записи зроблені саме там, і лише згодом почали готувати друковані видання, перенісши датовані ФБ-інформації й доповнивши їх новими відомостями.

«Нотатки на полях війни» Л. Долик, одне із найперших видань після початку великої війни, оформлений авторкою у традиційному руслі (охоплено період із лютого по червень 2022 р.).

Щоденник Л. Долик, так само, як і М. Матіос мають кілька змістових домінант, які, своєю чергою, розгортаються і розглядаються на окремих рівнях. Найбільша за обсягом – це нова воєнна дійсність, яка оприявнюється у тексті через нові реалії: виття сирен, ракетні атаки, появу в далекому тиловому місті переселенців зі сходу та півдня країни, які дивом вирвалися з окупації, військовиків на вулицях та ін.: «Летить смерть. Срібляста сигара уже понад Левандівкою. Летить. І у ці кілька секунд відчуваю такий відчай і жах,

який виринається з мене дурним криком – бо бахнуло таки...» [8, с. 255]. Актуалізовані події нотуються авторкою щоденно, подеколи до них додаються її рефлексії, або ж родини, друзів чи випадкових перехожих.

Так само велика й не менш значуща в щоденникових записах – площина побутового виміру, яка проступає в «Нотатках...» не одразу, лише за кілька тижнів, коли авторка зрештою психологічно сприйняла страшну реальність: «...нині до мене дійшло, я нарешті зрозуміла – є війна. Вона – поруч... Свідомість нарешті перестала пручатися» [8, с. 249]. Ось тоді побут для нараторки перестає бути механічним обов'язком і перетворюється творчість, на порятунок для мозку й почуттів. Звичні у мирний час речі набувають метафоричного і сакрального значення, як-от випікання пасок. У довоєнному житті – це була солодка здоба, придбана у найближчому супермаркеті. Нині – це ритуальне дійство, бо тісто уявляється авторці майже по-біблійному: «Я нині в ролі творця. Я перемішую ці пласти: одні підіймаю нагору, інші спускаю донизу. І знову все помінялося, і знову. З кожним завертом руки утворюються нові площини, захоплюється повітря, виникають нові зв'язки. Це космос, це галактики, це творення світу від самих початків. Це глина Господня, з якої вийшла людина...» [8, с. 257].

Отаке дотримання традицій у зміненій війною дійсності – для письменниці стають помічними ліками проти відчаю й зневіри, безладу й хаосу в душі, натомість там запановує спокій, впевненість і надія, а також сила, щоби підтримати й утішити слабших. Саме тому серед нотаток чимало записів про відвідини храму, про розмови з Богом, із доріканням Йому, що допустив такі потрясіння для народу, багато молитов. Та й великодній хліб, за трактуванням Долик, окрім традиційного біблійного значення – перемоги над смертю й відродженням, набуває нового сенсу – символізує «маленьке світле воїнство», що змагається з темрявою й ворогами.

Ще однією змістовою домінантою «Нотаток...», яка розгортається в окрему широку тему, так само, як і в М. Матіос – це творча або професійна площина. Л. Долик – відома поетка, тому частина її думок і почуттів втілена у рядках численних верлібрів.

Літературознавці Тетяна Бовсунівська, а услід за нею Катерина Танчин, узявши за основу призначення та роль щоденника в житті, вирізняли кілька його типів, зокрема, щоденник-свідчення; щоденник-документ самоаналізу і самонавчання; щоденник-пам'ять про себе самого; щоденник,

породжений нарцисичними мотивами; щоденник як засіб психічної самотерапії [1, с. 437], а також такі важливі риси щоденника, як самоувічнення та сповідальність [1, с. 437]. А Тетяна Радзівєвська, вивчаючи діяльність суб'єкта текстотворення, його стратегії та комунікативні властивості тексту, особливо наголошувала на вагомості психотерапевтичної функції [14].

На прикладі жіночих воєнних щоденників бачимо, що з перерахованих вище жанрових його різновидів та функцій, авторки звернулися до щоденника переважно з метою залишити свідчення, ретельно нотуючи сьогоденні події для майбутніх поколінь (щоденник постає тут як документ), і лише почасти задля психічної терапії. Це, до речі, істотно відрізняє тексти М. Матіос, Л. Долик, І. Роздобудько, наприклад, від уже згадуваних нами мемуарів Валерії Бурлакової, в яких вона, окрім ведення щоденника як форми позбавлення від душевного болю: «писати стало тоді єдиним порятунком – писати, аби продовжувати говорити з ним» [2], нотує пережите та людей, присутніх у ньому, щоби увічнити ім'я свого коханого Анатолія Гаркавенка і тим самим залишити пам'ять і про нього, і про побратимів-добровольців, які пішли боронити Батьківщину й не пошкодували для неї найдорожчого, що є в людини – її життя.

Натомість щоденники-свідчення М. Матіос, Л. Долик, І. Роздобудько після завершення війни можуть стати важливим документом для реконструкції переламних подій новітньої вітчизняної історії, зокрема Революції Гідності та російсько-української війни.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи, зазначимо про таке: з початком російської агресії на Сході України, а згодом і після повномасштабного вторгнення щоденник став одним із найпопулярніших жанрів документальної літератури. Зафіксувати свій новий екзистенційний суспільний досвід намагалося чимало українців, прямо чи опосередковано дотичних до воєнних дій, не поступалися їм у прагненні відтворити хроніку подій великої війни і цивільні громадяни. Таким чином з'явився цілий щоденниковий пласт, а серед його видань чимало й таких, де авторами є жінки.

Спільним для жіночого воєнного щоденника, попри різний час їхнього написання:

нотатки М. Матіос присвячені подіям АТО/ООС 2014–2015 рр., а тексти Л. Долик, І. Роздобудько створені вже після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р., є передовсім їхня змістова наповненість – це записи переламних суспільних подій, які увійдуть в новітню історію як важливі етапи державотворення України, її становлення тощо. У проаналізованих нами жіночих щоденниках збережено і формальні ознаки жанру: чітка фіксація подій, щойно вони відбулися (або враження, міркування, вірші тощо як реакція на новину), записи календарно датовані й здійснюються щодня, охоплені теми – «від вузько документальних, завдання яких – фіксація поточних справ, до таких, що наближаються до літературного висловлювання» [1, с. 438], оповідь ведеться від першої особи, структуру сформовано перебігом закарбованих авторкою подій [1, с. 438].

Та й створені усі три щоденники за однаковою моделлю – спершу записи у ФБ, пізніше підготовка традиційного друкованого видання, але оскільки вже були відомі фінали деяких описаних подій, то їх додано до лаконічних ФБ-інформацій (Матіос, Роздобудько). Тому природа цих записів однаково складна й гібридна: фіксація новини чи події, потому розширений авторський коментар або позначка P.S., і зазначений результат. Така міксована природа істотно наблизилася частину щоденникових записів до мемуарів, головною ознакою яких є саме наявність двох часових планів.

Прикметним для усіх трьох жіночих щоденників є їхня атмосферність – надмірна емоційна складова авторських записів, щирість та відвертість у висловлюваннях про пережите, численні риторичні запитання, гострі звернення до Бога (Долик) й чинної влади/народу (Матіос), часто з поетично-метафоричним забарвленням, вкрапленнями віршів, різноманітними стилістичними художніми прийомами та ін.

Отже, усі проаналізовані нами жіночі щоденники – «Приватний щоденник. Майдан. Війна...» Марії Матіос, «Нотатки на полях війни» (2022) Любові Долик, «Райські яблучка» Ірен Роздобудько безсумнівно дають змогу вписати життєві історії та досвід пересічних українців у загальний простір літературних рефлексій і ширше – у вітчизняний воєнний дискурс.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бовсунівська Т. Теорія літературних жанрів. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2009. 519 с.
2. Бурлакова В. «Життя P.S.». Київ : Софія-А, 2018. 207 с.
3. Волков А., Даровська І. Щоденник або Журнал. *Лексикон загального і порівняльного літературознавства*. За ред. А. Волкова, О. Бойченка, І. Зварича, Б. Іванюка, П. Рихла. Чернівці : Золоті литаври, 2001. С. 625–628.

4. Галич О. Мемуари : масова чи елітарна література? *Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвуз. зб. наук. ст.* Відповід. ред. В.А. Зарва. Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. С. 191–196.
5. Галич О. Українська документалістика на зламі тисячоліть : специфіка, генеза, перспективи : монографія. Луганськ : Знання, 2001. 246 с.
6. Герасименко Н. Сучасна воєнна проза : жанрово-стильова типологія. *Слово і Час*. 2023. № 3. С. 35–49.
7. Головченко Н. Поезія у прозі як один із жанрових пріоритетів письменника Бориса Гуменюка. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/720467/1/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%9D%D0%86%D0%92%D1%96%D1%80%D1%88%D1%96%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BE%D1%8E%D0%91%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%B0%D0%93%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%8E%D0%BA%D0%B0.pdf> (дата звертання: 26.03.24).
8. Долик Л. Нотатки на полях війни. *Вічність трива цей день. Художні хроніки війни*. Тернопіль : Джура, 2023. С. 242–266.
9. Затонский Д. Сцепление жанров : (место автобиографии, мемуаров, дневника в становлении и жизни современного романа). *Жанровое своеобразие прозы Запада*. Киев : Наукова думка, 1989. 272 с.
10. Кулінська Я. Щоденниковий жанр у контексті сучасної української воєнної прози (на матеріалі творів М. Матіос «Приватний щоденник. Майдан. Війна...», А. Куркова «Щоденник Майдану та Війни», О. Мамалуя «Військовий щоденник» та ін.). *Science and Education a New Dimension. Philology*. VIII(72). Issue: 241, 2020 Nov. www.seanewdim.com
11. Матіос М. Приватний щоденник. Майдан. Війна... / Марія Матіос. Львів: ЛА «Піраміда», 2015. 356 с.
12. Мережинська Г. Деякі підсумки вивчення мемуарно-автобіографічної прози. *Радянське літературознавство*. 1986. №10. С. 43–50.
13. Пухонська О. Літературний вимір пам'яті : монографія. Київ : Академвидав, 2018. 304 с.
14. Радзівська Т. Щоденник як різновид комунікативної діяльності. *Текст як засіб комунікації*. Київ : АН НАНУ, 1993. С.145–178.
15. Роздобудько І. Райські яблучка. Київ: Нора-друк, 2023. 224 с.
16. Рябенко М. Екстремальні свідчення в сучасній літературі : особливості художньо-документальних наративів полонених в Криму та на Сході України. *Nalnowsza slowianska literatura i kultura popularna*. 2019. С. 37–45.
17. Таймазова Л. Мемуарно-щоденникова проза М. Волошина : художня інтерпретація внутрішнього світу особистості : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.01.02. – російська література. Сімферополь. 2006. 20 с.
18. Тарнашинська Л. «Україна в огні». Війна 2022 крізь призму Довженка : 100 днів протиСТОяння. Київ : Смолоскип, 2023. 168 с.
19. Черкашина Т. Мемуарно-автобіографічна проза ХХ століття : українська візія : монографія. За наук. ред. О.А. Галича. Харків : Факт, 2014. 380 с.
20. Dabrowska D. Nie sami swoi. Kobiace doswiadczenia konca wojny. *Wojna i postpamiec*. Red. Z. Majchrowskiego i W. Owczarskiego. Gdansk, 2011, pp. 173–185.
21. Dziennik. *Słownik terminow literackich*. URL: <https://www.bryk.pl/slowniki/slownik-terminow-literackich/69082-dziennik> (дата звертання: 17.07.23).
22. Gołaszewska M. Poetyka factuuit : Szkic o pogranicza estetyki i teorii literatury. Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk; Łódź : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich ; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1984. 68 s.
23. Kulinska Y., Gerasimenko N., Koval O., Redkina O. Diary in modern Ukrainian literature : varieties of the genre. *Linguistics and Culture Review*. URL: <https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1546> (дата звертання: 20.03.24).